

Σ. Α. Μοσχονάς

Επιμορφώσεις*

Η μέθοδος με την οποία, διαχρονικά, το ελληνικό δημόσιο σχολείο επιχειρεί να διαμορφώσει έναν «νέο τύπο δασκάλου» (για να δανειστώ τον τίτλο της ημερίδας) είναι η μέθοδος των *επιμορφώσεων*. Οι επιμορφώσεις συμπληρώνουν, αλλά δεν υποκαθιστούν, τις *μετεκπαιδεύσεις*, που με τη σειρά τους συμπληρώνουν αλλά δεν υποκαθιστούν την ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση. Σε μετεκπαιδευόμενους του Πανεπιστημίου Αθηνών απευθύνεται πρώτα ο Γενικός Επόπτης Δημοτικής Εκπαιδύσεως Μανόλης Τριανταφυλλίδης στο περίφημο «Ένα γράμμα στους δασκάλους μας», επονομαζόμενο «Δημοτικισμός» (1926)· και, αμέσως μετά, διευρύνοντας την προσφώνησή του, σε «όλους τους άλλους» που είχαν την τύχη να παρακολουθήσουν τα «συνέδρια» (τα «σεμινάρια» ή τις «επιμορφώσεις», θα λέγαμε σήμερα) του 1924.¹

Μαθήματα προς και από μετεκπαιδευόμενους παρακολούθησα πρώτη φορά ως μαθητής στο Βαρβάκειο τη δεκαετία του 1970 στο πλαίσιο των λεγόμενων «υποδειγματικών διδασκαλιών». Επιμορφωτής έγινα από ανάγκη στο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων (1997-2004). Σε ελάχιστα άλλα προγράμματα έχω επιμορφώσει (ναι, η έκφραση χρησιμοποιείται αμετάβλητη). Όμως δεν έχω πρόθεση να μεταφέρω εδώ προσωπικές εμπειρίες ή εθνογραφικές παρατηρήσεις.

Πρόθεσή μου είναι να σας παρουσιάσω το φαινόμενο των επιμορφώσεων στο πεδίο της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας (E2) από μια, όσο το δυνατόν, ουδέτερη, περιγραφική, όχι προγραμματική, σκοπιά. Θα προσπαθήσω να απαντήσω στα ακόλουθα

* Ομιλία που εκφωνήθηκε την 16 Απρ. 2016 στη Θεσσαλονίκη σε ημερίδα με θέμα «Προετοιμάζοντας τον νέο τύπο δασκάλου για τον 21^ο αιώνα». Την ημερίδα οργάνωσαν η Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Κοινωνικών Επιστημών και Νομικής του Πανεπιστημίου Λευκωσίας και το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

¹ Μανόλης Τριανταφυλλίδης, «Δημοτικισμός: Ένα γράμμα στους δασκάλους μας». *Άπαντα Μανόλη Τριανταφυλλίδη* τ. 5, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, σ. 168.

ερωτήματα: Ποιοι οργανώνουν επιμορφώσεις στο πεδίο της Ε2; Ποιοι διδάσκουν σε αυτές; Ποιοι διδάσκονται; Τι διδάσκεται συνήθως; Τι πιστεύουν επιμορφωτές και επιμορφούμενοι οι μεν για τους δε και ο καθένας για τον εαυτό του; Τέλος, τι επιτυγχάνουν οι επιμορφώσεις;

*

Ποιοι οργανώνουν επιμορφώσεις; Η απάντηση είναι: επιμορφώσεις οργανώνουν οι θεσμοί (ή οι «φορείς», αν προτιμάτε). Λ.χ., επιμορφώσεις κάνει το ΚΕΓ (Διαδρομές), το Κέντρο Ελληνικού Πολιτισμού, Το Σχολείο Νέας Ελληνικής Γλώσσας του ΑΠΘ και το Διδασκαλείο ΝΕΓ του ΕΚΠΑ, προγράμματα όπως το Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων (ΠΕΜ), το Διάπολις, ο Οδυσσέας (ΙΝΕΔΙΒΙΜ), παλαιότερα η Σχολή της Ελληνικής Γλώσσας του Ιωνικού Κέντρου, το Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Πολιτών (Ελ.Π.Πο) κ.ά. Στο πεδίο της Ε2, επιμορφώσεις δεν κάνει απευθείας το Υπουργείο Παιδείας. Ελάχιστη φαίνεται να είναι επίσης η εμπλοκή των σχολικών συμβούλων.

Ποιοι διδάσκουν στις επιμορφώσεις; Στο απολογιστικό έργο *Πρόσθεση όχι αφαίρεση, πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση*² καταγράφονται, με τις ειδικότητές τους, καμιά εκατοστή επιμορφωτές στο ΠΕΜ, καμιά εικοσαριά ειδικά για την Ε2. Συνήθως όμως ο αριθμός είναι πολύ μικρότερος. Σε αρκετά προγράμματα ή σε προκηρύξεις επιμορφώσεων, δεν αναφέρονται καν τα ονόματα των επιμορφωτών. Στις περισσότερες περιπτώσεις, κάποιοι πανεπιστημιακοί έχουν την «επιστημονική επιμέλεια», ενώ διδάσκουν και λίγα θέματα. Τα περισσότερα θέματα διδάσκονται πάντως από «επιστημονικούς συνεργάτες», Ε.Ε.Δι.Π., δασκάλες και δασκάλους που εργάζονται σε κάποιον θεσμό όπως το Σχολείο ή το Διδασκαλείο της ΝΕΓ. Σχηματίζεται έτσι μια σαφής ιεραρχία: στην υψηλότερη βαθμίδα έχουμε τους εκπαιδευτές εκπαιδευτών των εκπαιδευτικών (3 ε), στη μεσαία τους εκπαιδευτές των εκπαιδευτικών (2 ε), και στη χαμηλότερη τους

² Θάλεια Δραγώνα και Άννα Φραγκουδάκη (επιμ.), *Πρόσθεση όχι αφαίρεση, πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση*, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2008.

εκπαιδευτικούς (1 ε), ενώ μεταξύ των τελευταίων δύο βαθμίδων επιτρέπονται επικαλύψεις και αλλαγές ρόλων. Η μεσαία βαθμίδα μπορεί να προέρχεται από τη χαμηλότερη, αλλά μπορεί να προσβλέπει στην υψηλότερη. Λ.χ., μεταξύ 2 ε υπάρχει ικανός αριθμός διδασκόντων ή υποψήφιων διδασκόντων.

Ποιοι διδάσκονται στις επιμορφώσεις; Συγκεκριμένα προγράμματα απευθύνονται σε συγκεκριμένες ομάδες εκπαιδευτικών. Λ.χ., στο ΠΕΜ γίνονται επιμορφώσεις των δασκάλων των μειονοτικών σχολείων (Δημοτικών), ή των καθηγητών Γυμνασίων στα οποία φοιτά ικανός αριθμός μειονοτικών μαθητών· στον Οδυσσέα επιμορφώνονται οι δάσκαλοι/δασκάλες που έχουν επιλεγεί να διδάξουν στις τάξεις των μεταναστών· στα δημόσια σχολεία γίνονται κατά καιρούς επιμορφώσεις καθηγητών και δασκάλων που διδάσκουν σε τάξεις υποδοχής ή σε φροντιστηριακές τάξεις (ενισχυτικής διδασκαλίας). Μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι περισσότεροι από αυτούς είναι διορισμένοι ή αδιόριστοι φιλόλογοι, απόφοιτοι κάποιας Φιλοσοφικής Σχολής. Πόσοι έχουν επιμορφωθεί στη διάρκεια των χρόνων που υφίσταται το πεδίο της Ε2 (χοντρικά από το 1980 κ.ε.); πόσοι ανά έτος; και πόσοι έχουν επιμορφωθεί περισσότερες από μία φορές σε περισσότερα από ένα γνωστικά αντικείμενα; Δεν γνωρίζουμε. Δεν έχουμε κάτι σαν το «Λεύκωμα αναμνηστικό από τα διδασκαλικά συνέδρια, 1924» που βρίσκουμε στο αρχείο του Μανόλη Τριανταφυλλίδη.³ Ούτε μπορεί να μας δώσει τέτοιες πληροφορίες το Υπουργείο Παιδείας.

Τι διδάσκεται στις επιμορφώσεις της Ε2; Για να σχηματίσω μια ιδέα μελέτησα 30 περίπου προκηρύξεις και ωρολόγια προγράμματα επιμορφωτικών σεμιναρίων, της τελευταίας δεκαετίας τα περισσότερα. Δεν λέω ότι είναι πολλά, αλλά είναι ενδεικτικά. Μπορούμε να ταξινομήσουμε τα προγράμματα ως προς τη συνεκτικότητά τους, τη διάρκειά τους, το Μέσον.

Ως προς τη συνεκτικότητα, εύκολα ξεχωρίζουν τα *μονοθεματικά* σεμινάρια, συνήθως διδασκαλίας για ειδικούς σκοπούς (σε ενηλίκους) ή

³ <http://search.lib.auth.gr/Record/psifiothiki-38246>.

διδασκαλίας ενός συγκεκριμένου εκπαιδευτικού υλικού. Αυτά έχουν και τον μικρότερο αριθμό επιμορφωτών.

Σε αντιδιαστολή, δίνω αμέσως ένα παράδειγμα *πολυθεματικής* επιμόρφωσης:

Θέματα (ωριαία): «Εγχειρίδια και διδακτικές εφαρμογές», «Εκπαιδευτικό υλικό για την αντιμετώπιση κρίσεων σε πολύγλωσσες τάξεις», «Η ρηματική όψη στη διδασκαλία της ελληνικής ως Ε2», «Μορφολογική ανάλυση της ελληνικής: Βιβλιογραφικά και ηλεκτρονικά εργαλεία» (έστω ότι αυτά σχηματίζουν μια ενότητα: Παρουσιάσεις εκπαιδευτικών υλικών).
2^η μέρα: «Αξιοποίηση γνωστικών αντικειμένων στη γλωσσική διδασκαλία: Οργάνωση και σχεδιασμός μαθήματος» (3ωρο), «Φωνητικά, φωνολογικά και μορφολογικά θέματα για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας» (3ωρο) (έστω ότι τα δύο τρίωρα σχηματίζουν την ενότητα: Οργάνωση διδασκαλίας).⁴

Ονομάζω *πολυθεματική* μια τέτοια επιμόρφωση, γιατί συνδυάζει ειδικά και γενικά θέματα, και δεν είναι απαραίτητο τα μεν με τα δε να έχουν ιδιαίτερη συνάφεια.

Άλλο παράδειγμα *πολυθεματικού* σεμιναρίου:

Ενότητα πρώτη: Μέθοδοι διδασκαλίας και διδακτικό υλικό,
θέματα: «Επικοινωνώντας στα ελληνικά: Μέθοδοι διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας και διδακτικό υλικό», «Επίπεδα γλωσσομάθειας: Γλωσσική εκμάθηση και αξιολόγηση», «Μέθοδοι διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας: Διεκπεραιωτικές δραστηριότητες (tasks)», «Θεματικά οργανωμένη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης

⁴ Επιμορφωτικό διήμερο σεμινάριο του 2008 στην Αθήνα (επαναλήφθηκε και σε άλλες πόλεις, με μικρές θεματικές παραλλαγές) «Διδάσκοντας σε πολύγλωσση τάξη» του έργου «Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο σχολείο για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο)» (μετέπειτα Διάπολις).

γλώσσας». Ενότητα δεύτερη: Ποικιλομορφία και διαπολιτισμικότητα, θέματα: «Εφαρμογές της θεωρίας της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στη διδακτική πράξη για τη διδασκαλία της ελληνικής ως Γ2/ΞΓ σε ενήλικες», «Δραστηριότητες για το προχωρημένο επίπεδο ελληνομάθειας με επίκεντρο τον πολιτισμό», «Διδάσκοντας σε πολυεπίπεδη τάξη». Ενότητα τρίτη και τελευταία: Ειδικά θέματα (σαν να μην ήταν ακούκντως ειδικά τα προηγούμενα): «Το πρώτο μάθημα ελληνικών σε αρχάριους με τη μορφή γλωσσικού παιχνιδιού: Is it all Greek to you?», «Εκμάθηση, διδασκαλία και αξιολόγηση της προφοράς: Θεωρία & πράξη», «Ενεργοποιώντας στρατηγικές μάθησης: το Portfolio», «Ανάλυση λαθών: Επίμονα λάθη και διδασκαλία».⁵

Τα πολυθεματικά σεμινάρια μπορεί να είναι *ομοιόμορφα*, μπορεί και να μην είναι, αντίθετα με τα μονοθεματικά που συνήκως είναι. Στο πρόγραμμα Διάπολις βρίσκουμε ένα επαναλαμβανόμενο (αρκετές χρονιές και, υποθέτω, και σε διαφορετικές πόλεις) υπόδειγμα επιμόρφωσης:

«Βασικές αρχές της δεύτερης γλώσσας: Επίπεδα γλωσσομάθειας», «Η διδασκαλία του λεξιλογίου», «Η διδασκαλία της γραμματικής», «Η δεξιότητα της ΠΠΛ στη δεύτερη γλώσσα», «Η δεξιότητα της ΚΠΛ στη δεύτερη γλώσσα», «Η δεξιότητα της ΠΓΛ στη δεύτερη γλώσσα», «Η δεξιότητα της ΚΓΛ στη δεύτερη γλώσσα», ενδεχομένως πλαισιωμένα από γενικού τύπου εισηγήσεις, λ.χ. «Διδακτική πράξη στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο: Ένα πλαίσιο ανάλυσης και στοχασμού».

⁵ Από επιμόρφωση του Σχολείου ΝΕΓ, 2014.

Οι θεματικές των σεμιναρίων μιμούνται τους τίτλους που κυριαρχούν στη βιβλιογραφία της Ε2.⁶ Η δομή των τίτλων είναι περίπου η εξής:

Υλικό/Τεχνική/Δεξιότητα

+ [προσδιορισμός του πεδίου: στην Ε2]

+ [ειδικότερος προσδιορισμός] (αν η επιμόρφωση αφορά μian ειδική εκπαιδευτική συνθήκη, λ.χ. [... στις τάξεις υποδοχής]).

Σας διάβασα προηγουμένως τα θέματα ενός προγράμματος του Διάπολις. Σε άλλη επιμορφωτική διημερίδα του ίδιου προγράμματος με θέμα «Θέματα Εκμάθησης & Διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στις Τάξεις Υποδοχής», εμφανίζονται όλοι οι προηγούμενοι τίτλοι με τον ειδικότερο προσδιορισμό [στις τάξεις υποδοχής]: σε άλλο σεμινάριο για το «Προχωρημένο επίπεδο στην ελληνική ως Γ2» (sic), εμφανίζονται οι ίδιοι περίπου τίτλοι με τον ειδικότερο προσδιορισμό [στο προχωρημένο επίπεδο]. Νομίζω ότι από αυτές τις συγκρίσεις γίνεται ξεκάθαρο ότι από τα ομοιόμορφα πολυθεματικά εύκολα προκύπτουν μονοθεματικά σεμινάρια (και, υποθέτω, πολυθεματικά από συνδυασμούς μονοθεματικών).

Ως προς τη διάρκεια τώρα, φαίνεται ότι για μια επιμόρφωση μια (δι)ημερίδα αρκεί, και πιθανότατα θα είναι λειψή (οργανώνεται Σάββατα πρωινά ή καθημερινές απογεύματα, για να μπορούν να την παρακολουθήσουν περισσότεροι εκπαιδευτικοί). Το Κέντρο Ελληνικού Πολιτισμού διοργανώνει ολιγοήμερες επιμορφώσεις. Το σημαντικότερο όμως, σε σχέση με το χρόνο, είναι η *περιοδικότητα*. Τακτικές, συνεχείς επιμορφώσεις διοργάνωσε σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του το ΠΕΜ. Επιπλέον, φαίνεται ότι οι επιμορφώσεις αυτές ήταν σε μεγάλο

⁶ Βλ. Spiros A. Moschonas, "The discovery of Modern Greek as a second language". Στο: B. Bock και S. Güneş (επιμ.), *Gelebte Mehrsprachigkeit – Living Multilingualism*, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, σσ. 57-60.

βαθμό συνεργατικές και οδήγησαν σε joint projects μεταξύ 2 ε και 1 ε, αν πιστέψουμε τις απολογιστικές εκθέσεις των 3 ε.⁷

Η περιοδικότητα σαφώς συνδέεται με την *επιλεξιμότητα* των επιμορφώσεων (αν οι επιμορφωτές επιλέγουν επιμορφούμενους ή το αντίστροφο). Οι περιοδικές επιμορφώσεις προγραμμάτων όπως του ΠΕΜ απευθύνονται, όπως είπαμε, σε συγκεκριμένες ομάδες εκπαιδευτικών, οι οποίοι υποχρεώνονται, κατά κάποιο τρόπο, να τις παρακολουθήσουν. Οι εκπαιδευτικοί αυτοί είναι διορισμένοι. Του Κέντρου Ελληνικού Πολιτισμού τις επιμορφώσεις, αντιθέτως, μπορεί να τις επιλέξει οποιοσδήποτε καταβάλει το σχετικό αντίτιμο. Υποθέτω τις επιλέγουν αδιόριστοι εκπαιδευτικοί που θέλουν να τις προσθέσουν στο βιογραφικό τους.

Ως προς το Μέσον, τέλος, μπορούμε να διακρίνουμε τις επιμορφώσεις online ή εξ αποστάσεως από τις επιμορφώσεις διά ζώσης. Οι επιμορφώσεις online φαίνεται να λύνουν το πρόβλημα της συνέχειας ή της επαναληψιμότητας των επιμορφώσεων. Ξέρουμε όμως από τη θεωρία των Μέσων ότι πρόκειται για μια ψευδαίσθηση συνέχειας, ότι επιμορφωτές και επιμορφούμενοι συνυπάρχουν στο Ίντερνετ όπως τα ολογράμματα στην *Εφεύρεση του Μορέλ*.

Τι πιστεύουν επιμορφωτές και επιμορφούμενοι για τις επιμορφώσεις; Τι προσδοκίες έχουν οι μεν από τους δε; Δυστυχώς μας λείπουν οι μαρτυρίες που θα μας επέτρεπαν να απαντήσουμε με ακρίβεια στο ερώτημα αυτό. Οι μελέτες στάσεων (attitudes) είναι ελάχιστες. Εκθέσεις των επιμορφωτών υπάρχουν, και συχνά είναι «παραδοτέα» στο πλαίσιο κάποιου χρηματοδοτούμενου προγράμματος, αλλά δεν είναι ευρύτερα προσβάσιμες. Αξιολογήσεις επιμορφώσεων με ερωτηματολόγια επίσης γίνονται, αλλά τα αποτελέσματά τους δεν δημοσιοποιούνται. Άλλωστε, σε αυτές τις εκθέσεις είναι αναμενόμενο να υπάρχει θετική προκατάληψη (δεν θα παραδεχθούν οι επιμορφωτές ότι η επιμόρφωσή τους δεν είχε επιτυχία,

⁷ Βλ. Αλεξάνδρα Ανδρούσου, «Πώς σε λένε;» *Διεργασίες μιας επιμορφωτικής παρέμβασης στη μειονοτική εκπαίδευση*, Αθήνα: Gutenberg, 2005· Χρήστος Δανιήλ και Ελένη Χοντολίδου (επιμ.), *Προσεχώς εμείς μεγαλώνουμε: Μαρτυρίες εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας στο πλαίσιο του ΠΕΜ*, Αθήνα: Τόπος, 2015· Δραγώνα και Φραγκουδάκη (επιμ.), *ό.π.*

ιδιαίτερα αν η έκθεσή τους είναι «παραδοτέα»). Αυτή η θετική προκατάληψη καμιά φορά αποτυπώνεται και σε πράξεις απολογισμού μεγαλύτερες, όπως ένα συνέδριο, όπως αυτό του ΔΙΑΠΟΛΙΣ που είχε τον μετριοφρονα τίτλο «Εκπαίδευση αλλοδαπών: Το όραμα που έγινε Πράξη» (20/9/2014).

Πάντως, σε όσες εκθέσεις επιμορφωτών και αξιολογήσεις επιμορφώσεων έχω στα χέρια μου, λανθάνει ένα *μοτίβο αμοιβαίας δυσπιστίας*: ο επιμορφωτής θεωρεί, εκ προοιμίου, ανειδίκευτο τον επιμορφούμενο, ενώ οι επιμορφούμενοι τείνουν να υποτιμούν τους επιμορφωτές τους στους οποίους προσάπτουν έλλειψη εκπαιδευτικής εμπειρίας («Ζητούν πράγματα που δεν μπορούν να γίνουν», «Δεν έχουν εμπειρία στην τάξη» κλπ.). Ο επιμορφωτής είναι προσκολλημένος στη θεωρία, ο επιμορφούμενος βαπτισμένος στην πράξη. Αυτό τουλάχιστον είναι το στερεότυπο.

Τέλος, τι επιτυγχάνουν οι επιμορφώσεις; *Transmission of expertise*. Παρά την αμοιβαία δυσπιστία, η επιμόρφωση αποτελεί ένα είδος συμφωνίας ότι έχει επιτευχθεί μεταφορά ειδημοσύνης (τεχνογνωσίας ή εμπειρογνωσίας) από τον επιμορφωτή στον επιμορφούμενο. Το παράδοξο εδώ είναι ότι, ενώ υπάρχει ποικιλία φορέων που διοργανώνει επιμορφώσεις στην Ε2, κανένας φορέας δεν παρέχει και ούτε είναι εξουσιοδοτημένος να παρέχει κάτι ανάλογο της *ESL/TEFL/TESOL licensure*, δηλ. πιστοποίηση των δασκάλων ότι είναι ικανοί να διδάξουν την Ε2. Και σε σας σήμερα που παρακολουθείτε αυτήν την ημερίδα μια απλή «βεβαίωση παρακολούθησης» θα σας δοθεί. Βέβαια, δεν υπάρχουν πιστοποιημένοι επιμορφούμενοι, διότι δεν υπάρχουν ούτε διαπιστευμένοι επιμορφωτές – γεγονός που καθιστά το όλο πράγμα παράλογο.

Παρόλα αυτά, οι επιμορφώσεις παράγουν προσοντούχους. Όταν πέρυσι ρώτησα την ομάδα συντονισμού του Οδυσσέα με ποια κριτήρια προσλαμβάνουν εκπαιδευτικούς, μου ανέφεραν ότι οπωσδήποτε προσμετράται αν οι υποψήφιοι έχουν παρακολουθήσει κάποια επιμορφωτικά σεμινάρια (μπορεί κάλλιστα βέβαια οι συντονιστές του έργου να μου έδωσαν απλώς την απάντηση που νόμιζαν ότι ήθελα να ακούσω). Αναμφίβολα, μια επιμόρφωση είναι μια καταχώριση στο

βιογραφικό. Δυστυχώς δεν έχει μεγάλη βαρύτητα. Το γεγονός αυτό δεν εμποδίζει βέβαια την Ένωση Εκπαιδευτικών της Ελληνικής ως Δεύτερης/Ξένης Γλώσσας να διεκδικεί την αναγνώριση της «προϋπηρεσίας» των μελών της στην Ε2 που αποκτήθηκε μέσω πανεπιστημιακών προγραμμάτων και επιμορφώσεων.⁸

Γενικότερα, η έννοια της επιμόρφωσης, όπως και της μετεκπαίδευσης, υπονοεί ένα *lapsus* που πρέπει να διορθωθεί, μια απόσταση από την αρχική εκπαίδευση που πρέπει να καλυφθεί. Στο πεδίο της Ε2, η απόσταση αυτή είναι ακόμη μεγαλύτερη, διότι οι επιμορφώσεις καλούνται να αναπληρώσουν την έλλειψη αρχικής εκπαίδευσης. Η Ε2 συγκροτεί γνωστικό πεδίο που διδάσκεται κυρίως σε μεταπτυχιακά προγράμματα πανεπιστημίων. Ελάχιστα είναι τα μαθήματα Ε2 στα πτυχιακά προγράμματα των Φιλοσοφικών Σχολών. Οι επιμορφώσεις στο πεδίο της Ε2 είναι λοιπόν ένας παράδοξος μηχανισμός συμπληρωματικής εκπαίδευσης *απουσία* αρχικής εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευτικοί μετεκπαιδεύονται σε ένα πεδίο που ποτέ δεν το έχουν σπουδάσει. Έτσι, ενίοτε οι επιμορφώσεις μοιάζουν με πανεπιστημιακά μαθήματα σε σμίκρυνση, αν και το αντίστροφο είναι επίσης δυνατόν: ολόκληρα μεταπτυχιακά προγράμματα να μοιάζουν με μεγεθυμένες επιμορφώσεις.

*

Υποσχέθηκα να μιλήσω για τις επιμορφώσεις από μίαν ουδέτερη, περιγραφική σκοπιά. Έθεσα ερωτήματα που μόνο με υποθέσεις μπορούν να απαντηθούν. Μας λείπουν τα τεκμήρια: τα στοιχειώδη: πότε, πού, πόσοι επιμορφώθηκαν, από ποιους, πάνω σε τι; Χρειαζόμαστε τα έγγραφα που διακινούν μεταξύ τους οι επιμορφωτές και οι επιμορφωτές επιμορφωτών, μας λείπουν μελέτες στάσεων, αξιολογήσεις της αποτελεσματικότητας των επιμορφώσεων. Αν είχαμε αυτά τα στοιχεία, θα μπορούσαμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα που

⁸ Ένωση Εκπαιδευτικών της Ελληνικής ως Δεύτερης / Ξένης Γλώσσας, <https://enosiellinikis.wordpress.com/>.

έθεσα από την σκοπιά μιας Πολιτικής Οικονομίας της Γλώσσας, αν έτσι ονομάζαμε τον κλάδο που μελετά τα προϊόντα που διακινούνται και τις υπηρεσίες που παρέχονται σε μια γλωσσική αγορά.⁹

Μια τέτοια υπηρεσία παρέχουν οι επιμορφώσεις. Η υπηρεσία αυτή είναι πολύτιμη για τη συγκρότηση του νεοσύστατου πεδίου της Ε2. Οι επιμορφώσεις συγκροτούν μίαν ενδιάμεση βαθμίδα εκπαίδευσης, αξιοποιούν μεσάζοντες και αναδεικνύουν ειδικούς εκεί που πριν δεν υπήρχαν. Επιτυγχάνοντας όχι μόνο τη μεταφορά ειδημοσύνης αλλά και τη νομιμοποίηση της έλλειψής της.

⁹ Τη σκοπιά αυτή έχουν, μεταξύ άλλων, εισηγηθεί ο Pierre Bourdieu, *Γλώσσα και συμβολική εξουσία* [*L'économie des échanges linguistiques*, 1982], μτφ. Κ. Καψαμπέλη. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 1999· η Judith Irvine, «When Talk Isn't Cheap: Language and Political Economy», *American Ethnologist* 16.2 (1989), σσ. 248-267· ο Paul Friedrich, «Language, Ideology, and Political Economy», *American Anthropologist*, NS, 91.2 (1989), σσ. 295-312. Για το πεδίο της Ε2 από τη σκοπιά της Πολιτικής Οικονομίας, βλ. Σπύρος Α. Μοσχονάς, «Τα ελληνικά ως εμπόρευμα», ομιλία στο Διεθνές Συνέδριο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας «Ελληνικά, η δική μου η γλώσσα η άλλη», Αθήνα, 11 Σεπτ. 2014, <http://docplayer.gr/2491521-Ta-ellinika-os-emporeyma.html>.